

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

**VZDELÁVANÍM
PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH
RÓMSKYCH KOMUNÍT**

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť/Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Kód ITMS: 26130130051

číslo zmluvy: OPV/24/2011

Metodicko – pedagogické centrum

Národný projekt

**VZDELÁVANÍM PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV
K INKLÚZII MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNÍT**

Tomáš Mitrik - Timea Janitorová

**CVS AKO NÁSTROJ INKLÚZIE ŽIAKA
Z MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH KOMUNÍT**

2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor/ky UZ: PaedDr. Tomáš Mitrík
Mgr. Timea Janitorová

Kontakt na autora/ky UZ: tmitrik@etcc.sk
timka.janitorova@gmail.com

Názov: **CVS AKO NÁSTROJ INKLÚZIE ŽIAKA
Z MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH
KOMUNIT**

Rok vytvorenia: 2015

Odborná garantka: doc. PaedDr. Alica Petrasová, PhD.

Oponentský posudok vypracoval: Mgr. Daniela Facunová
doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD.

ISBN 978-80-565-1308-8

EAN 9788056513088

Tento učebný zdroj bol vytvorený z prostriedkov projektu Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít. Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie.

Text neprešiel štylistickou ani grafickou úpravou.

Obsah

Úvod	4
Celodenný výchovný systém v kontexte tvorby inkluzívneho prostredia.....	4
Záver.....	11

Úvod

Celodenný výchovný systém (CVS) v kontexte vytvárania inkluzívneho prostredia pre vzdelávanie marginalizovaných rómskych komunít je zameraný na výchovu a vzdelávanie žiakov zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia a na sociálnu inklúziu. Cieľom je predstaviť jeden z možných prístupov riešenia problematiky vzdelávania Rómov, poukázať na jeho pozitíva i negatíva. Celodenný výchovný systém v poobedňajších aktivitách nie je založený na povinných predmetoch ale na témach, integrovaných voliteľných predmetoch a praktikách. Tak ako sa etablujú nové vedecké prístupy skúmania pedagogickej reality od čisto didaktických k psycho-sociálno didaktickým prístupom, tak i v mnohých oblastiach výchovy a vzdelávania je zjavná budúcnosť v komplexnom, nadpredmetovom a integrovanom prístupe pri riešení pedagogickej teórie a praxe.

Odborníci, zaoberajúci sa rómskou problematikou, sa zhodujú v názoroch, že základným problémom rómskeho etnika a spoločnou „prapríčinou“ mnohých ťažkostí v ich živote a v živote celej spoločnosti je nízka úroveň ich vzdelanosti. Táto skutočnosť determinuje aj kľúčovú úlohu pri postupnom zlepšovaní životnej úrovne rómskeho etnika – postupné zvyšovanie ich vzdelanostnej úrovne. Vzdelanie znamená vyššiu možnosť pracovného uplatnenia, následne dôstojnejšie životné podmienky a vyšší životný štandard. Vzdelanie vytvára predpoklady pre vyššiu hodnotu človeka, uznanie a úctu ostatných členov spoločnosti. V náročnom procese edukácie rómskych žiakov môže zohrávať dôležitú úlohu zavedenie CVS. Táto myšlienka vznikla prirodzene ako reakcia na praktické potreby súvisiace so socializáciou a kultúrnou integráciou sociálne znevýhodnených žiakov pochádzajúcich zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia komunít rómskej národnostnej menšiny na Slovensku.

Celodenný výchovný systém v kontexte tvorby inkluzívneho prostredia

Multikultúrna výchova a inklúzia sú pojmy, ktoré v momentálnych pomeroch ovplyvňujú svet. Multikultúrne chápanie sveta postupne smeruje k multikultúrnej pluralite. „Kultúrna pluralita predstavuje princíp, podľa ktorého sa uznáva, že jednotlivé spoločnosti (národy, rasy, kmene, náboženské skupiny) majú svoje špecifické kultúry, ktoré je nutné považovať za rovnocenné.“¹. V súčasnosti sa v odborných kruhoch veľa prezentuje myšlienka podpory kultúrnej aj sociálnej inklúzie. Pre laickú verejnosť je skôr známy pojem integrácia. Aký je teda rozdiel medzi pojmi integrácia a inklúzia?

Inklúzia je vyšším stupňom integrácie. Integrácia sa skôr orientuje na materiálne podmienky, na ich dostatok. Integrácia vyžaduje, aby sa integrovaný mohol prispôbiť podmienkam. Naopak „inklúzia predstavuje vytvorenie takého slobodného prostredia, kde sa nikto nemusí prispôbovať, lebo je tu akceptovaná akákoľvek inakosť.“².

UNESCO (1994) charakterizuje inkluzívne vzdelávanie ako : „*vzdelávanie, ktoré je založené na tom, že všetci žiaci majú právo na rovnakú kvalitu vzdelania, ktoré naplňa ich základné vzdelávacie potreby a je pre nich obohacujúce. Pri zameraní na marginalizované skupiny, sa inkluzívne vzdelávanie snaží naplno rozvíjať potenciál každého jednotlivca. Jednoznačným cieľom kvalitného inkluzívneho vzdelávania je skončiť so všetkými formami diskriminácie a podporovať sociálnu kohéziu.*“ Resman (2003) hovorí, že proces zavádzania multikultúrnej, interkultúrnej výchovy do života totiž do značnej miery vymedzuje aj proces celospoločenskej inklúzie³. „*Inkluzívny znamená prijímajúci, zahrňujúci do seba.*“ (Ivanová-Šaligová, 1983, s. 403). Inklúziu môžeme chápať ako novodobú kultúru života, kultúrny štýl. Jej cieľom je zmena postojov a myslenia ľudí a prijímanie ľudí, ktorí vykazujú znaky inakosti, rôznosti. Je novým pohľadom na svet, predstavuje zásadnú zmenu v pohľade na život v tejto kultúrnej spoločnosti.

¹ PRŮCHA, J., 2001. Multikultúrna výchova. Praha: ISV. ISBN 80-855866-72-2.

² RESMAN, M., 2003. Integrácia / inklúzia medzi zámerom a uskutočnením. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Roč. 38, č. 2, s. 161 – 174.

³ RESMAN, M., 2003. Integrácia / inklúzia medzi zámerom a uskutočnením. In: Psychológia a patopsychológia dieťaťa. Roč. 38, č. 2, s. 161 – 174.

Inklúzia je v dnešnej dobe chápaná a vymedzená ako zmena, je to neustály nekonečný proces, ktorého súčasťou majú byť všetci žiaci, s ohľadom na individuálne osobitosti jednotlivcov. Je procesom neustálym a nikdy nekončiacim, s dôrazom na búranie bariér v školstve a pestovanie tolerancie u žiakov.

Inklúzia je založená na viacerých pilieroch:

- všetci pracovníci školy a žiaci sú rovnako dôležití;
- zohľadňovanie rôznorodosti žiakov a ich individuálnych osobitostí;
- vnímanie rozdielov medzi žiakmi, nie ako prekážka ale ako pozitívny príklad, vzor;
- právo na vzdelanie žiaka v mieste kde žije;
- rozvíjanie vzťahov novej kvality medzi školou ako inštitúciou a okolím;
- zohľadňovanie myšlienky, že inklúzia vo vzdelávaní je jedným z aspektov inklúzie v spoločnosti.⁴

Cieľový stav tolerancie, akceptovania sa v odlišnostiach si vyžaduje dlhodobé pôsobenie v školách ale aj na dospelých jedincov v našej spoločnosti.⁵ „*Pojem multikultúrna výchova sa v slovenskej pedagogickej teórii objavil až začiatkom 90-tych rokov ako dôsledok spoločenskej situácie, dôsledok postupného prekonávania izolácie pedagogickej teórie od pedagogiky vyspelých krajín.*“⁶. Podľa Průchu (2001) existuje koncepcia dvoch koncepcií multikultúrnej výchovy:

1. koncepcia: multikultúrna výchova je procesom, na základe ktorého si jednotlivé osobnosti vytvárajú obraz o pozitívnom vnímaní odlišných kultúrnych systémov, a na základe toho, majú regulovať a upravovať správanie k príslušníkom iných kultúr.
2. koncepcia: multikultúrna výchova je konkrétny vzdelávací program, ktorého úlohou je zabezpečenie učebného prostredia, ktoré je prispôbované potrebám žiakov z odlišných kultúrnych systémov⁷.

Potrebu interkultúrnej výchovy vyvolalo delenie štátov, hranice štátov však nerozdelili aj rôznorodé národnosti, ktoré sa na jednotlivých územiach vyskytovali. Preto je potrebné budovať na zlepšení spolunažívania jednotlivých národností. Interkultúrna výchova

⁴ AINSCOW, M., BOOTH, T., 2007. Ukazatel inkluze. Rozvoj učení a zapojení ve školách. Praha: Rytmus. ISBN 80-903598-5-X.

⁵ CABANOVÁ, V., 2006. Kultúra a vyrovnávanie kultúrnych rozdielov v školskej edukácii. Prešov: MPC. ISBN 80-8045-414-0.

⁶ KHUN, P. 1999. Interkultúra v podmienkach SR. In: Pedagogická revue. Roč. 51, č.1, s. 34- 48, ISSN 1335-1982

⁷ PRŮCHA, J., 2001. Multikultúrna výchova. Praha: ISV. ISBN 80-855866-72-2.

predstavuje vzťahy novej kvality a zároveň vylučuje asimiláciu. Multikultúrna výchova podnecuje interkultúrny prístup, ktorý by mal byť súčasťou na všetkých úrovniach výchovného pôsobenia na žiaka.

Podľa svetovej konferencie UNESCO o špeciálnom vzdelávaní *Prístup a kvalita* v roku 1994 v španielskej Salamanke, inkluzívne vzdelávanie vychádza z dvoch hlavných myšlienok:

- školy by mali uspokojiť potreby všetkých detí bez ohľadu na ich fyzické, intelektuálne, sociálne, emocionálne, jazykové alebo iné podmienky,
- bežné školy s inkluzívnou orientáciou sú najefektívnejší prostriedok pre budovanie začleňujúcej spoločnosti.

Ďalším kľúčovým momentom pre rozvoj inkluzívneho vzdelávania bol *Dohovor OSN oprávach ľudí s postihnutím* z roku 2006, ktorý v článku 24 ustanovuje právo pre zdravotne znevýhodnených vzdelávať sa v inkluzívnom edukačnom systéme, čím zaviazal jednotlivé štáty, ktoré ho ratifikovali (vrátane SR) k transformácii školstva a presadzovaniu inkluzívneho vzdelávania v praxi.

Medzinárodný rámec podpory inkluzívneho vzdelávania rozšírilo i UNESCO v roku 2009 vydaním *Politického usmernenia pre inklúziu vo vzdelávaní*. Cieľom týchto snáh bolo podporiť jednotlivé vlády v tvorbe stratégií a politik, ktoré by inklúziu komplexne zahrnuli do vzdelávacej politiky (Juščáková, Kontsekova, Luptáková a Vančíková 2011)⁸.

Podstatou je právo každého dieťaťa na kvalitné vzdelanie, s kladením dôrazu na búranie bariér v školstve, ktoré znemožňujú rovnocenný prístup ku vzdelávaniu. Realizácia inkluzívneho vzdelávania podporuje vznik vzťahov novej kvality. Pričom vedenie školy a učitelia prihliadajú na kultúrnu identitu, rodovú rovnosť, jazykové vybavenie, špeciálne potreby a iné individuálne danosti detí a podnecujú kritické myslenie pre akceptáciu inakosti a vyvrátenie zakorenených predsudkov. Takýto prístup podľa zástancov myšlienky inklúzie má šancu obohacovať všetky deti, keďže prítomnosť rôznorodosti a spoločná socializácia vytvárajú priestor pre toleranciu na školách.

Jedným z nástrojov inklúzie je aj celodenný výchovný systém. Je to také usporiadanie výchovného vplyvu na žiakov, v ktorom sa realizuje systematické komplexné výchovné

⁸ JUŠČÁKOVÁ, Z., KONTSEKOVÁ, J., LUPTÁKOVÁ, J., VANČÍKOVÁ, K. 2011: *Dobré príklady inkluzívneho vzdelávania v Anglicku so zreteľom na vzdelávanie rómskych detí*. Bratislava (SGI).

pôsobenie na dieťa a príprava na vyučovanie, pričom sa zároveň v čo najväčšej miere eliminujú negatívne vplyvy rodinného a širšieho sociálneho prostredia na dieťa.

Používajú sa zaujímavé, hravé a aktivizujúce pedagogické metódy, ktoré majú za úlohu rozvíjať záujmovú sféru a motivovať dieťa k zmysluplnej činnosti. Zároveň nedochádza k narušeniu citových väzieb k rodičom.

Myšlienku celodenného výchovného systému ako prvý v bývalom Československu teoreticky rozpracoval Opata (1973) v práci *Celodenní výchovní systém*⁹. V rokoch 1975 – 1977 na vybraných školách východného Slovenska prebiehalo experimentálne overovanie modelu celodenného výchovného systému, ktorého autormi boli Havran a Holček (1976, 1977)¹⁰. S deťmi sa výchovne pracovalo od 7.30 hod. do 17.00 hod. Cieľom tohto systému bolo, aby žiaci po 17. hodine išli domov zo školy bez tašiek.

Všetky úlohy a povinnosti si urobili v škole a družine. Striedali sa dve učiteľky a to tak, že týždeň bola učiteľka v triede a druhý týždeň v družine, aby sa dosiahla vysoká zodpovednosť za to, čo sa učia a čo deti robia. Dbalo sa na to, aby sa striedala vzdelávacia činnosť s oddychovými, výchovnými, umeleckými a športovými aktivitami. Experimentátori aj učitelia ho považovali za úspešný najmä z hľadiska štatisticky významnej akcelerácie schopností rómskych žiakov. Znížilo sa aj záškoláctvo a zvýšil sa záujem o školu.

Celodenný výchovný systém výrazne akceleruje vývin poznávacích procesov rómskych detí v konvergentných mierach intelektu. (Zelina a Kamenský (1980).¹¹

Žiaci akcelerovali v oblasti poznávacích procesov, inteligencie o 4 – 7 bodov na škále IQ. Najdôležitejším záverom analýzy štruktúry schopností vplyvom CVS pri longitudinálnom sledovaní rómskych detí je zistenie, že najpomalšie narastajú všeobecné, nonverbálne schopnosti, potom verbálne schopnosti, v ktorých osobitne rýchlo akcelerovala schopnosť verbálneho porozumenia a odolnosť voči záťaži. Najmarkantnejšia akcelerácia však bola v prospechu – v učení, zvládaní učebnej látky. Predtým sa ich priemer pohyboval okolo

⁹ OPATA, R. 1973: *Celodenní výchovní systém*. Praha (SPN).

¹⁰ HAVRAN, J., HOLČEK, Š. 1976: *Didaktické hry v rámci celodenného systému v 1. a 2. Ročníku ZDŠ*. Prešov (Krajský pedagogický ústav).

HAVRAN, J., HOLČEK, Š. 1977: *Metodika práce v rámci celodenného výchovného systému na 1. stupni ZDŠ*. Prešov (Krajský pedagogický ústav).

¹¹ ZELINA, M., KAMENSKÝ, I. 1980: *Psychologické hľadiská výchovy a vzdelávania v celodennom výchovnom systéme: Záverečná správa z rezortného výskumu MŠ SSR, RŠ IV-6/5*. Košice (Krajská psychologicko-výchovná klinika a stredisko pre voľbu povolania).

štvorky, po ukončení experimentu za štyri roky bol priemer 2 v experimentálnych skupinách, zatiaľ čo v kontrolných skupinách sa prospech štatisticky významne nezmenil.

Výhody celodenného výchovného systému:

- a. CVS by mal učiť žiaka, ako stráviť voľný čas.
- b. Odbremeňuje rodičov od pomoci pri príprave dieťaťa na vyučovanie.
- c. Intenzívne vzdeláva deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, učí žiaka učiť sa.
- d. Učí deti mimo vyučovacieho času rozvíjať ich špecifické schopnosti a záujmy, samostatnosť.
- e. Umožňuje lepšiu socializáciu detí, vedie ich ku kooperácii.
- f. Zlepšuje zdravotné podmienky, hygienu, stravovanie a režim dňa detí.
- g. Zlepšuje prospech, správanie i dochádzku detí.

Nevýhody celodenného výchovného systému:

- a. Relatívne drahý systém náročný na personálne a materiálne zabezpečenie.
- b. Obmedzená rodinná výchova.
- c. Dochádza k preťaženosti detí, lebo ich čas „učenia“ je oveľa dlhší ako u ostatných detí.

Sociálne znevýhodňujúce prostredie (znevýhodnenie chudobou alebo kultúrou) definujeme ako prostredie, ktoré vzhľadom na sociálne a jazykové podmienky nedostatočne stimuluje rozvoj mentálnych, vôľových a emocionálnych vlastností jednotlivca, nepodporuje jeho efektívnu socializáciu a neposkytuje dostatok primeraných podnetov pre rozvoj osobnosti. Spôsobuje sociálno-kultúrnu depriváciu, deformuje intelektuálny, mravný a citový rozvoj jednotlivca a z aspektu edukácie ho z týchto dôvodov považujeme za osobu so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Špeciálne edukačné potreby dieťaťa sú požiadavky na špeciálne usporiadanie podmienok, organizácie a realizácie výchovnovzdelávacieho procesu tak, aby zodpovedali osobitostiam žiaka, ktorého telesný, psychický alebo sociálny vývin sa výrazne líši od štandardného vývinu.

Sociálne znevýhodňujúce prostredie (ďalej aj SZP) je pre žiaka rodina:

- ktorej sa poskytuje pomoc v hmotnej núdzi a príjem rodiny je najviac vo výške životného minima,
- v ktorej aspoň jeden z rodičov alebo osoba, ktorej je dieťa zverené do osobnej starostlivosti
- patrí do skupiny znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie,
- v ktorej najvyššie ukončené vzdelanie rodičov je základné, alebo aspoň jeden z rodičov nemá ukončené základné vzdelanie,
- ktorá má neštandardné bytové a hygienické podmienky (napr. žiak nemá vyhradené miesto na učenie, nemá vlastnú posteľ, nie je zavedená elektrická prípojka a pod.).

Cieľom výchovy a vzdelávania žiakov zo SZP je prostredníctvom eliminácie alebo odstránenia hendikepov vyplývajúcich zo sociálneho znevýhodnenia (komunikačné schopnosti, kultúrne a sociálne vylúčenie, hygienické návyky...) dosiahnuť primeraný rozvoj ich schopností.

Realizuje sa:

- v školách v bežných triedach spoločne s ostatnými žiakmi školy, pričom niektoré (pre neho problémové) vyučovacie predmety môže žiak absolvovať v rámci individuálneho vzdelávacieho programu,
- v školách v bežných triedach spoločne s ostatnými žiakmi školy podľa individuálneho vzdelávacieho programu, ktorý vypracúva škola v spolupráci so školským zariadením výchovnej prevencie a poradenstva, zákonný zástupca žiaka má právo sa s týmto programom oboznámiť.

Vo všetkých organizačných formách vzdelávania je potrebné vytvárať žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia špecifické podmienky pre ich úspešné vzdelávanie a uspokojovanie ich špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb, najmä:

- znížiť počet žiakov v bežnej triede, čím sa zvýši efektívnosť práce, umožní sa vyššia miera individuálneho prístupu k žiakovi,
- realizovať celodenný výchovný systém, ktorý predlžuje čas dieťaťa v motivujúcom školskom prostredí a umožňuje mu zmysluplne stráviť voľný čas a pripravovať sa na vyučovanie,

- vytvoriť atraktívne edukačné prostredie rešpektujúce sociálne, kultúrne a jazykové špecifiká detí,
- pri vytváraní školských vzdelávacích programov zohľadňovať atraktívne edukačné prostredie
- rešpektujúce sociálne, kultúrne a jazykové špecifiká detí zo sociálne znevýhodneného prostredia národnostných menšín,

Záver

Na vzdelávacie výsledky rómskych detí a žiakov vplýva množstvo faktorov (napr. rodinné prostredie, vzdelanosť a zamestnanosť rodičov, osobnosť učiteľa, osobnosť žiaka, školské prostredie, materiálno-technické vybavenie školy). Pozdvihnutie vzdelanostnej úrovne Rómov a zabezpečenie zlepšenia ich sociálneho postavenia je dlhodobý proces a bez úzkej spolupráce s inými rezortmi neprinesie synergický efekt zlepšenia postavenia života Rómov v našej spoločnosti.